

II. ЕКОНОМІКА, УПРАВЛІННЯ ТА МАРКЕТИНГ

УДК 330.46:519.86

В. О. Удовенко, канд. техн. наук, доц., докторант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

В статті розглядаються питання щодо формування понятійного апарату до дефініцій, пов'язаних з функціонуванням економічних об'єктів. Розглянуто управлінську діяльність як циклічний процес з трьох основних сторін: структури, змісту (функцій) і процесу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічний об'єкт, підприємство, управління, функціонування, фазовий простір

Будь-якому економічному об'єкту (країні, галузі, підприємству, структурному підрозділу та ін.) властивий процес функціонування. Вчені і практики по-різному розуміють сутність цього поняття. Так, у тлумачному словнику Ожегова [1] приводиться таке визначення поняття «функціонування»: «Функціонувати — діяти, бути в дії, в роботі». Л. І. Лопатніков вважає: «Функціонування економічної системи — процес переробки (перетворення) економічною системою природних ресурсів у продукти виробництва, що задовольняють суспільні потреби в матеріальних благах (і послугах), при цьому відбувається зміна станів системи» [2]. Е. М. Коротков відзначає: «Функціонування — це підтримка життєдіяльності, зберігання режиму. Це реалізація усіх виробничих функцій, що визначають діяльність фірми. Це робота в рамках досягнутої якості» [3]. М. О. Кизим у роботах [4, 5] пропонує наступне визначення поняття: «функціонування підприємства — це його поточна виробничо-господарська діяльність у рамках досягнутої якості, спрямована на реалізацію усіх виробничих функцій для задоволення суспільних потреб у благах і послугах».

Формально функціонування підприємства можна уявити як зміну його станів у часі:

$$\{H(t_0)\} \rightarrow \{H(t_1)\} \rightarrow \{H(t_2)\} \rightarrow \dots \{H(t_i)\}, t = t_i, \quad (1)$$

де $\{H(t_i)\}$ — множина деяких тимчасових послідовностей станів підприємства, обумовлених параметрами положення точки $H(t_i)$ у фазовому просторі на певний момент часу $t = t_i$.

Згідно [5] точка $H(t_i)$ у фазовому просторі станів підприємства визначається за допомогою ряду змінних параметрів:

$$\{H(t_i)\} = (p(t_i), w(t_i), \dots, n(t_i)), \quad (2)$$

де $p(t_i)$, $w(t_i)$, $n(t_i)$ — змінні параметри, що характеризують положення точки $H(t_i)$ в фазовому просторі станів підприємства на певний момент часу t_i .

У свою чергу траєкторія станів підприємства $H(\Delta T)$ є функцією управління:

$$H(\Delta T) = H\{U(\Delta T)\}, \quad (3)$$

де $U(\Delta T) = \{u_k\}$ — множина k -х значень керованих параметрів, що визначають той або інший характер функціонування підприємства за певний проміжок часу ΔT .

Проте необхідно відзначити, що вчені по-різному трактують сутність самого терміна «процес управління». Так, Н. А. Карданська дає таке визначення цього поняття: «Під процесом управління будемо розуміти цілеспрямований вплив суб'єкта управління (керуючої підсистеми) на об'єкт управління (керовану підсистему), що забезпечує зберігання, функціонування і розвиток системи» [6]. Л. І. Лопатников зазначає: «Процес управління — сукупність дій суб'єкта управління, що здійснює управління економічною системою і відповідною поведінкою об'єкта управління» [2].

Існують і інші визначення сутності поняття «процес управління» [3; 7—10].

Найбільш вдале з нашого погляду є визначення, що дається в роботі [5]: процес управління — це сукупність послідовних дій керуючої підсистеми, спрямованих на керовану підсистему для досягнення цілей підприємства.

Необхідно зауважити, що управлінська діяльність — це не просто процес сукупності послідовних дій, а циклічний процес, який повторюється. Таким чином, процес управління — це замкнутий управлінський цикл, який постійно повторюється. Водночас слід зазначити, що вчені по-різному трактують сутність терміна «управлінський цикл».

Наприклад, М. Г. Лапуста стверджує: «Управлінський цикл — сукупність послідовних управлінських процесів, що складає кругообіг протягом відомого проміжку часу» [11]. Д. Д. Воєйков стверджує: «Управлінський цикл — це сукупність функцій управління, упорядкованих у логічній послідовності їх виконання» [12]. А. П. Ковальов пише з цього приводу: «Управлінський цикл є сукупністю таких етапів виконання загальних функцій управління, які відбуваються один за одним» [9].

Застосовуючи системно-логічний підхід до дослідження наведених вище визначень, що пропонується у [5], а також зважаючи на дане вище визначення поняття «процес управління», можна дати наступне визначення терміна «управлінський цикл»: управлінський цикл — послідовний циклічно повторюваний процес управління.

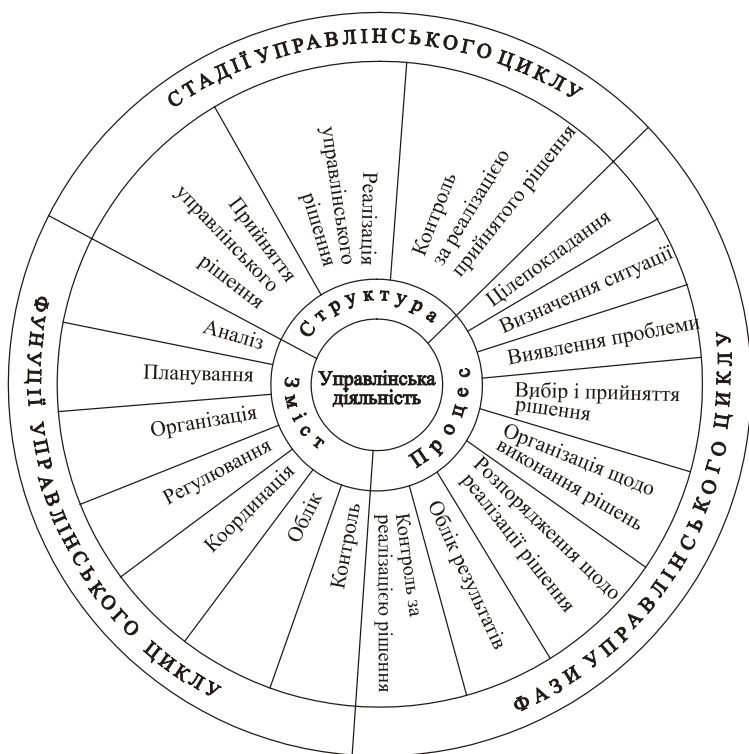

Рис. 1. Схема управлінської діяльності підприємства

Управлінську діяльність як циклічний процес можна розглядати з трьох основних сторін: структури, змісту (функцій) і процесу.

З позиції структурного підходу управлінський цикл, згідно до [5], містить у собі такі стадії:

- 1) прийняття управлінського рішення;
- 2) реалізація управлінського рішення;
- 3) контроль за реалізацією прийнятого рішення.

З позиції процесного підходу управлінський цикл складається з таких фаз [5]:

- 1) цілеполагання;
- 2) визначення ситуації;
- 3) виявлення проблеми;
- 4) вибір і ухвалення рішення;
- 5) організація виконання рішення;
- 6) розпорядження щодо реалізації рішення;
- 7) облік результатів виконання рішення;
- 8) контроль за реалізацією рішення.

З позиції функціонального підходу управлінський цикл містить у собі такі функції [5]:

- 1) аналіз;
- 2) планування;
- 3) організація;
- 4) регулювання;
- 5) координація;
- 6) облік;
- 7) контроль.

Управлінська діяльність в узагальненому вигляді з позицій наведених вище підходів схематично подана на рис. 1.

Всі три підходи до характеристики управлінського циклу взаємопов'язані між собою. У табл. 1. поданий цей взаємозв'язок.

Докладніше зупинимось на функціональному підході до характеристики управлінського циклу. При даному підході управлінський цикл розглядається як набір функцій, що визначилися в результаті певної спеціалізації і розчленування управлінської праці.

Таблиця 1

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРЬОХ ПІДХОДІВ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ
УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Структурний підхід (стадії управлінського циклу)	Процесний підхід (фази управлінського циклу)	Функціональний підхід (функції управлінського циклу)
1. Прийняття управлінського рішення	1. Цілеполагання 2. Визначення ситуації 3. Виявлення проблеми 4. Вибір і ухвалення рішення	1. Аналіз 2. Планування

Структурний підхід (стадії управлінського циклу)	Процесний підхід (фази управлінського циклу)	Функціональний підхід (функції управлінського циклу)
2. Реалізація управлінського рішення	1. Організація по виконанню рішення 2. Розпорядження щодо реалізації рішення	1. Організація 2. Регулювання 3. Координація
3. Контроль за реалізацією прийнятого рішення	1. Облік результатів виконання рішення 2. Контроль за реалізацією рішення	1. Облік 2. Контроль

Відповідно до тлумачного словника під функцією розуміється «робота, коло діяльності, здійснені будь-ким» [1]. У теорії і практиці управління термін «функція управління» вживається в кількох значеннях. Наведемо основні визначення поняття терміна «функція управління», що дають вчені-економісти.

Наприклад, Б. В. Прикін характеризує дане поняття таким чином: «Функції управління — це конкретні форми цілеспрямованого впливу на систему з урахуванням реальних ситуацій з метою одержання певного конкретного результату» [13]. Н. Л. Карданська зазначає: «Функції управління — визначений вид управлінської діяльності, об'єктивно необхідної для забезпечення цілеспрямованого впливу на об'єкт управління» [6]. О. Т. Лебедев вважає: «Під функцією управління розуміються особливі види спеціалізованої управлінської діяльності, що виділялися в процесі управлінської праці» [14].

Існують й інші визначення сутності поняття «функції управління» [3; 10; 15].

Аналіз наведених вище визначень з позиції системно-логічного підходу дозволяє дати таке визначення терміна «функція управління»: функція управління — особливий вид спеціалізованої діяльності, що визначився в процесі поділу управлінської праці і який спрямований на керувану систему з метою одержання певного кінцевого результату.

Аналіз закордонної і вітчизняної теорії і практики показує, що фактично в кожній публікації щодо управління міститься перелік управлінських функцій, що відрізняється як по кількості, так і по ступеню їх укрупнення (табл. 2).

Таблиця 2

**ПЕРЕЛІК УПРАВЛІНСЬКИХ ФУНКЦІЙ, ЗАПРОПОНОВАНИХ
ВЧЕНИМИ ПРИ ХАРАКТЕРИСТИЦІ УПРАВЛІНСЬКОГО ЦИКЛУ**

Автор	Прогнозування	Планування	Аналіз	Організація	Розпорядження	Активізація (мотивація)	Облік	Контроль	Регулювання	Координація
Е. М. Коротков [3]	–	+	+	+	–	+	–	+	+	+
Н. А. Карданська [6]	–	+	–	–	–	+	+	+	+	+
Е. Е. Вершигора [7]	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+
А. П. Ковальов [9]	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+
М. Г. Лапуста [11]	–	+	–	+	–	+	–	+	–	+
О. Т. Лебедєв [14]	+	+	+	+	–	–	+	+	+	–
Д. Хан [16]	–	+	–	–	–	–	–	+	+	+
Н. Г. Данілочкіна [17]	–	+	+	+	–	+	–	+	+	–
А. Файоль [18]	+	–	–	+	+	–	–	+	–	+
М. І. Круглов [19]	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+
Б. А. Райзберг [20]	+	+	+	+	–	+	+	+	+	–
І. П. Бондар [21]	+	+	+	+	–	+	+	–	+	+
Е. А. Смірнов [22]	+	+	–	+	–	–	–	+	–	+
М. Х Мескон, М. Альберт [23]	–	+	–	+	–	+	–	+	–	–
Разом	8	13	8	12	1	10	7	13	10	10

Слід зазначити, що в управлінській літературі велика увага приділяється питанню класифікації функцій управлінської діяльності. Авторами розроблені різні засоби їх класифікації. Більшість з них заснована на аналізі практики управління без визначення одного або декількох головних критеріїв класифікації. Тому ці засоби важко порівняти. І ще важче вирішити, який з них

найбільш обґрунтований і раціональний. Крім того, не зрозуміло, чи відповідають вони тим умовам, яким повинна відповідати будь-яка класифікація функцій управління, як-от:

1. Охоплювати весь цикл управлінської діяльності на підприємстві:

$$\sum_{i=1}^n f_i = F, \quad (4)$$

де F — цикл управлінської діяльності в цілому, необхідний і достатній для досягнення цілей, що стоять перед підприємством;

f_i — функція управлінської діяльності i -го виду;

n — загальне число функцій управління на підприємстві.

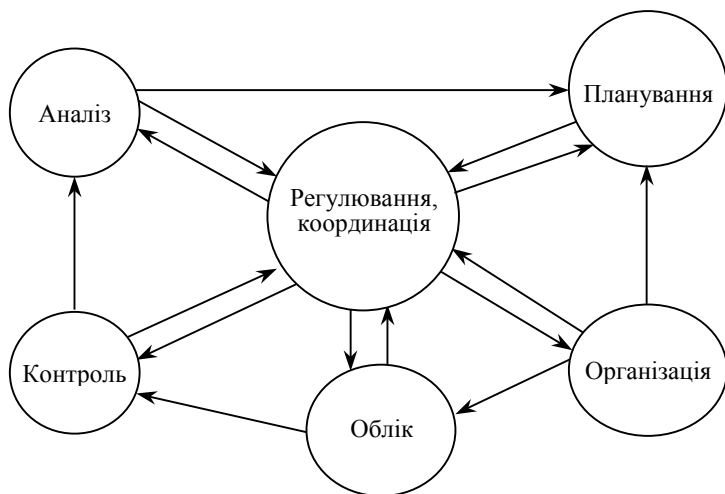

Рис. 2. Схема взаємозв'язку основних функцій управлінського циклу

2. Не дублювати функції управління:

$$F_i \cap f_j = 0, i \neq j,$$

$$\begin{cases} 1 \leq i \leq n \\ 1 \leq j \leq n \end{cases}. \quad (5)$$

Аналіз наведеного вище дослідження з позиції системно-логічного підходу [5] дозволяє виділити основні функції (рис. 2), що складають управлінський цикл і взаємозв'язки між ними.

Наведена на рис. 2 схема управлінського циклу характерна для підприємства, що знаходяться у більш-менш стабільному середовищі та в яких застосовується тип управління виробничо-господарською діяльністю суб'єктів за відхиленнями [6].

З вищесказаного можна зробити основні висновки.

1. Серед вчених немає єдиного розуміння поняття «функціонування економічного об'єкта», що призводить до нерозуміння одним одного. Найдоцільніше, з нашого погляду, вживати наступну дефініцію: «функціонування підприємства — це його поточна виробничо-господарська діяльність у рамках досягнутої якості, спрямована на реалізацію усіх виробничих функцій для задоволення суспільних потреб у благах і послугах».

2. Вчені по-різному трактують сутність терміна «процес управління». Найдоцільніше, з нашого погляду, вживати наступну дефініцію: «процес управління — це сукупність послідовних дій керуючої підсистеми, спрямованих на керувану підсистему для досягнення цілей підприємства».

3. Вчені по-різному трактують сутність терміна «управлінський цикл». Найдоцільніше, з нашого погляду, вживати наступну дефініцію: «управлінський цикл — послідовний циклічно повторюваний процес управління».

4. Управлінську діяльність, як циклічний процес, розглядають з трьох основних сторін: структури, змісту (функцій) і процесу. Наведені три підходи різняться за фазами, але взаємопов'язані між собою.

5. Вчені по-різному трактують сутність терміна «функція управління». Найдоцільніше, з нашого погляду, вживати наступну дефініцію: «функція управління — особливий вид спеціалізованої діяльності, що визначився в процесі поділу управлінської праці і який спрямований на керувану систему з метою одержання певного кінцевого результату».

6. Переліки управлінських функцій, запропонованих вченими при характеристиці управлінського циклу, дуже відрізняються один від одного, але більшість вчених внесли до свого переліку наступні функції: планування (13 з 14 вчених), контроль (13 з 14 вчених), організація (12 з 14 вчених), активізація (мотивація) (10 з 14 вчених), регулювання (10 з 14 вчених), координація (10 з 14 вчених).

7. Вдосконалено схему управлінського циклу, що характерна для підприємств, що знаходяться у стабільному середовищі та в яких застосовується тип управління виробничо-господарською діяльністю суб'єктів за відхиленнями.

Література

1. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / Российская академия наук. — М.: Азбуковник, 1998. — 944 с.
2. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь. — М.: АБФ, 1996. — 704 с.
3. Коротков Э. М. Концепция менеджмента. — М.: Дека, 1997. — 304 с.
4. Кизим Н. А. Крупномасштабные экономико-производственные системы: организация и хозяйствование. — Х.: Бизнес Информ, 1999. — 228 с.
5. Кизим М. О., Забродський В. А., Зінченко В. А. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2003. — 144 с.
6. Карданская Н. Л. Принятие управленческого решения. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 407 с.
7. Вершигора Е. Е. Менеджмент. — М.: ИНФРА, 1999. — 256 с.
8. Дейнеко О. А. Технология управленческих работ в машиностроении — М.: Машиностроение, 1987. — 192 с.
9. Ковалев А. П. Диагностика банкротства. — М.: Финстатформ, 1995. — 96 с.
10. Русинов Ф. М., Разу М. Л. Менеджмент (современный российский менеджмент). — М.: ФБК-ПРЕСС, 1999. — 504 с.
11. Словарь-справочник менеджера / Под ред. М. Г. Лапусты. — М.: ИНФРА-М, 1996, — 607 с.
12. Организация и планирование радиотехнического производства. Управление предприятием радиопромышленности / Воейков Д. Д., Головач Л. Г., Горская Т. А. — М.: Высшая школа, 1987. — 351 с.
13. Прыкин Б. В., Ии В. Г., Ширшиков Б. Ф. Основы управления. Производственно-строительные системы. — М.: Стройиздат, 1991. — 336 с.
14. Лебедев О. Т., Каньковская А. Р. Основы менеджмента. — СПб.: МиМ, 1998. — 192 с.
15. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент. — М.: Гардарики, 1998. — 528 с.
16. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга: Пер. с нем. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 800 с.
17. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н. Г. Данилочкиной. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. — 279 с.
18. Файоль А., Эмерсон Г., Тэйлор Ф. Форд Г. Управление — это наука и искусство. — М.: Республика, 1992. — 351 с.
19. Крутов М. И. Стратегическое управление компаний. — М.: Русская деловая литература, 1998. — 768 с.
20. Райзберг Б. А., Фатхатдинов Р. А. Управление экономикой. — М.: Бизнес-школа, Интел-Синтез, 1999. — 783 с.
21. Эффективное управление фирмой: современная теория и практика / Бондарь Н. П., Васюхин О. В., Голубев А. А., Подлесных В. И. — СПб.: Бизнес-пресса, 1999. — 416 с.

22. *Смирнов Э. А.* Основы теории организации.— М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. — 375 с.

23. *Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф.* Основы менеджмента: Пер. с англ. — М.: Дело, 1992. — 702 с.

Стаття надійшла до редакції 13.04.06

УДК 658.155

Л. М. Дзюбенко, ст. викл.
кафедри економіки підприємств,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто взаємозв'язок прибутковості і конкурентних переваг. Розкрито організаційно-економічні передумови формування прибутковості, стратегічні фактори підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: прибутковість підприємства, конкурентні переваги, стратегічні фактори підприємства.

Кардинальні зміни умов діяльності деревообробних комбінатів, викликані високими темпами науково-технічного прогресу, надають підприємствам нові можливості для досягнення переваг у ринковій конкуренції. Однак, вони ж створюють і певні труднощі, оскільки сучасні технологічні рішення нерідко потребують ресурсів та інших організаційних підходів для своєї реалізації. Важливу роль тут відіграє управління прибутковістю підприємства, спрямоване на розробку нових організаційно-економічних рішень, які дозволять йому своєчасно реагувати на мінливі виклики конкурентного середовища.

Між процесами поточного функціонування і розвитку підприємства є істотні відмінності, але організаційно-економічний механізм і прибутковість обумовлюють необхідність застосування різних підходів до інтеграції обох процесів до єдиної системи. І чим вище динаміка зовнішнього середовища, тим більше досягнення підприємством успіху на ринку визначається його конкурентоспроможністю і здатністю до розвитку. Тому даний аспект має враховуватися першочергово.